

Bánlaki D. Stella: Az MSZMP mint a Fidesz fegyvere

2010. december elején terjesztették a parlament elé a kormánypártok, a hó végére pedig el is fogadták az alaptörvény átmeneti rendelkezéseiről szóló törvényjavaslatot, mely a Magyar Szocialista Munkáspárt jogutódjaként az MSZP-t is felelőssé teszi a kommunista diktatúra bűnei miatt. Elsősorban ideológiai volt az ügy 1991-ben, a Zétényi–Takács-féle igazságtételi törvény elfogadása után, és ideológiai a téma ma is. Mindemellett egyáltalán nem mellékesen politikai célokat szolgál.

Miről is szól pontosan Lázár János és Harrach Péter javaslata, éppen most, amikor Magyarország a kormányzati kommunikációval szembemenve az IMF segítő kezéért kell, hogy nyúljon; amikor a felhalmozott adósságok miatt működésképtelenné vált iskolákat, önkormányzatokat, kórházakat államosítani kell; amikor a devizahitelek és bankok problémája még nincs megoldva? Elcsépett lenne egyszerűen a gumicsont-effektusra fogni mindent, ahogy azt a Fidesz-kormány elmúlt másfél évében sok egyéb, látszólag csekély jelentőségű ügy (átnevezések, Matolcsy luxusáfabája, Orbán külföldi látogatásai, Kerényi festményei) esetében már sokan megtették. Különben is, a legendás, Kónya Imre és Pető Iván által is – immár kétszer – megvitatott ügy nem ilyen egyszerű, ez nem egy hirtelen felröppent ötlet.

A történelmi bűnösök felelősségre vonása a politikai jobboldal és baloldal alapvető ellentéteit feszegeti, egész világszemléletük gyökerénél kapirgál. Visszanyúlik egészen a kiegyezésig, amikortól kezdve a „nemzet vagy haladás” közötti kötelező választás fontossá vált, és artikulálódott a jobboldalon a „helyes hazafiság” fogalma, ami balról nézve sokszor feleslegesen fontoskodó nacionalizmusnak látszott (látszik). Már ekkor megfogalmazódott a „haza ellen cselekvő” egykori bűnösök mindenkori elszámoltatásának kötelessége is, ami aztán a népi-urbánus ellentét egyik sarokkövévé vált.

Nem változott ez '89 után sem, amikor a jobboldali pártok az „erkölcsi alapú nemzeti demokráciát” tűzték ki célul, és a rendszerváltás mellé elitváltást is kívántak. Azt hihetnénk, a kommunizmus bűneinek jelentősége újabb húsz év távlatában elhalványodott, az elégtétel iránti vágy mérséklődött. Ez így is van, de a távoli múlthoz

való hozzáállás alapjaiban véve megmaradt sajátosnak, a rendszer-váltás közelmúltjával kapcsolatban pedig egyik részről kialakult a csalódottság. Mindezeken túl akadnak fontos aktuálpolitikai érvek is a lövészárkok kiásására.

Ma, amikor a Fidesz-KDNP szavazói – talán önmaguk előtt is titkolva – egyre csalódottabbak a kormányzati (gazdaság)politikát illetően, kell valami, amivel a kormánypártok lehetővé teszik számukra az önigazolást: 2010 tavaszán jól döntöttem. Ez a nemzeti, egyébként a hétköznapiok realitásában csekély jelentőséggel bíró ügyek folyamatos napirenden tartása. Ezenkívül, bár a baloldali szavazókat nyilván nem fogja maga mellé állítani a kormánypárt, felkeltheti bizonyos idősebb korosztály politikailag eddig inaktív rétegeinek érdeklődését.

Másrészről, bár a Demokratikus Koalíció megalakulása és kiválása óta az MSZP népszerűsége radikálisan csökkent, tagadhatatlan, hogy ma még jelentős szavazóbázissal rendelkezik. Nem kell percről percre követni a magyarországi politikai eseményeket ahhoz, hogy tudjuk: a Fidesz mindent megtett ellenfeleinek ellehetetlenítésére. Említhetjük itt Gyurcsány felelőssé tételét az államadósság növekedésének ügyben, vagy az őt ért, később hamisnak bizonyult vádak terrorcselekmények elkövetésének kapcsán. Mindezek a Fidesz agresszív, az ellenzék ellen irányuló politikája mellett kizárólag a média erejét bizonyították: tízezrek vizionáltak rabláncon az egykori vezetőt. Erről szól a kommunisták ügye is: felidézni, emlékeztetni, honnan jött az MSZP, milyen múlttal ülnek ma néhányan a Parlamentben. Jó, ha tudjuk azonban, a Fidesz soraiban is akadnak olyanok, akinek a Lázár-Harrach javaslat nyomán egykori tevékenységét vizsgálni lehetne: Martonyi János, Stumpf István és Járai Zsigmond egyaránt magas beosztású vezetők voltak.

Az igazságszolgáltatás jogossága nem kérdés. Nem volt az '90-ben sem, hiszen Zétényi és Takács törvényét elfogadta a Ház, és Pető ma is belátja, a felvetésnek volt jogosultsága. Ugyanígy 2011-ben sem lehet elévültnek, feleslegesnek nyilvánítani a kázust, és ezt részben még az ellenzéki pártok is belátják.

A kérdés az, milyen módon, és milyen valódi indíttatásból, vagy céllal valósul meg az elképzelés? Helye van ennek az alkotmányban, méghozzá egy konkrét párt megnevezésével, annak új, fiatal tagjainak megkülönböztetése nélkül? Hol, milyen elv szerint lehet meghúzni a határt bűnös és nem bűnös, felelős és nem felelős között? Lefedi-e a javaslat a kollektív felelősség elvét, és ha igen,

hogy kerülhető el ennek az Európai Unió alapelveivel való ütközése? Sor kerül-e ezek után az egyéb történelmi bűnösök (pl. II. világháború, és az azt követő szovjet megszállás) felkutatására is? Végül, csillapítja-e majd a magyar társadalomban felkorbácsolt indulatokat az efféle elégtétel, vagy csak újabbakat, esetleg egyszer már elfelejtetteket szít fel?

Tóth Olivér István: Az egyházügyi törvény katolikus recepciója

Az elmúlt számunkban részletesen foglalkoztam az új egyházügyi törvénnyel (*Nagy jogállami harakiri*), amely azóta számos változáson esett át: előbb bejelentették, hogy visszavonják, majd erre válaszul az Alkotmánybíróság gyorsított eljárásban megsemmisítette, később az Országgyűlés változatlan formában elfogadta, végül további 18 egyházzal bővült az elismert felekezetek listája. Mindez azonban nem érne meg egy újabb cikket, hiszen a lényegen nem változtat: egy procedurális szempontból minden eddiginél rosszabb, terminológiailag problematikusabb és társadalmilag igazságtalanebb törvény van életben, igaz, van ahol még ennél is rosszabb, pl. Görögországban.

Azonban ennél lényegesen érdekesebb kérdés a törvény katolikus recepciója, mivel az Egyház az egyik legnagyobb nyertese a törvénynek, ugyanakkor egy deklaráltan e világban élő, de nem e világból való szervezet esetében nem feltétlenül igaz, hogy „a pénznek nincs szaga.” A két legérdekesebb reakció, amellyel a cikkben foglalkozni fogok, egyrészt a *Magyar Kurír*on, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia hivatalos sajtóorgánumán megjelent interjú Schanda Balázssal, a PPKE jogi karának dékánjával (Szilvay Gergely: *Körkép: bevett szokás az egyházak állami rangsorolása Európában.* magyarkurir.hu, 2012. január 24.), másrészt Márfi Gyula veszprémi érsek válasza (*Márfi Gyula érsek válaszlevele David Baer teológia- és filozófiaprofesszornak.* veszpremiersekseg.hu, 2012. február 23.) dr. David Baer evangélikus teológus levelére. (Márfi levelére később Gyurcsány Ferenc írt briliáns és egyben szimptomatikus választ, azonban ennek tárgyalása kívül esik a cikk témáján.) Hogy azonban ezeket az eszmefuttatásokat értékelni tudjuk, tekintsük át röviden a „modern” katolikus gondolkodás történetét az I. Vatikáni Zsinattól a II. Vatikáni Zsinatig.

Az I. Vatikáni Zsinat (1869–70) a gyorsan változó „modern” világra adott választ a pápai infallibilitás és Isten létének a természetes ész világosságánál való felismerhetőségének dogmává tétele által. A modernizmus fenyegetése jelen esetben azt jelentette, hogy a döntően a klasszikus német idealizmus által befolyásolt filozófiai élet

és a modern filológiai apparátust a Bibliára is alkalmazó protestáns Biblia-kritika alapjaiban *látszott* fenyegetni a katolikus tradíciót, amennyiben előbbi a – megszorításokkal – hivatalosnak tekintett filozófiát, a tomizmust tette változatlan formában tarthatatlanná, míg utóbbi – ironikus módon – az apostoli tanítóhivatal csalhatatlanságát kérdőjelezte meg. Erre válaszul jött létre a „modernista” katolikus teológiai álláspont, amely azonban 1870 után gyorsan veszített népszerűségéből, a könyvek nagy részét indexre tették, képviselői pedig önkéntes hallgatásba burkolóztak. Az I. Vatikáni Zsinat után kialakuló anti-modernizmus tulajdonképpen a tomizmust próbálta ismét harcképesé tenni, és a Biblia-kritikát igyekezett megcáfolni.

Ugyanakkor az Egyház válsága ebben az időszakban nemcsak eszmei, hanem társadalmi téren is kibontakozott, hiszen a francia forradalom után a gallikán egyház jelentősen meggyengült, és csökkent a függése Rómától, 1870-ben az egyesült Olasz Királysággal is megromlott az Egyház viszonya, 1871 után pedig Németországban bontakozott ki a Kulturkampf. Tehát az Egyház Európa négy katolikus nagyhatalmából hárommal meglehetősen problematikus kapcsolatba került, egyedüli nemzetközi támasza a Habsburgok monarchiája maradt. Ezzel párhuzamosan a katolikus intézményrendszer elveszítette befolyását, a katolikus értelmiségi elit egyre vékonyodott: míg a század első felében a politikai spektrum két oldalán Alexis de Tocqueville és Joseph de Maistre magas színvonalon képviselt egy sajátos felfogású hitet, a XX. század elejére a katolicizmus XIII. Leó progresszív enciklikája, a *Rerum novarum* ellenére is az ókonzervativizmus szinonimájává vált.

Ugyanakkor a XX. század pusztító háborúi, totalitárius diktatúrái és népiirtásai megmutatták, hogy az Egyház nem maradhat érzéketlen a változások iránt: trón és oltár évezredes szövetsége a polgári Európával együtt végleg elpusztult, és a hatalom Juliánusz Aposztata óta először fenyegetést jelent az Egyház működésére. A II. Vatikáni Zsinat (1962–65) a kihívásokra egy autentikusan katolikus, (toqueville-i értelemben) liberális-konzervatív választ adott, amely átvette a felvilágosodás retorikájából az emberi jogokra és a civil szférára vonatkozó érvelést, azonban elutasítva annak radikális tradíciókritikáját ezeket az értékeket a teremtett ember istenképmásiaságából és a két valóság autonómiájából vezette le. Többek között ennek az ideológiai áramlatnak az eredménye az az Európai Unió, amelynek alapértéke a katolikus társadalmi tanításból kölcsönzött szubszidiaritás és zászlaja Szűz Mária csillagkoroná-

ja. Ugyan a II. Vatikáni Zsinat lendületes szelleme mára lankadni kezdett a világegyházban is, ez az intellektuális keret az, amelybe a magyar katolikus recepció illeszkedik, vagy éppen hogy nem illeszkedik. A következőkben amellet szeretnék érvelni, hogy nem illeszkedik: a reakciókat olvasva az az ember érzése, hogy a magyar katolikus értelmiség a II. Vatikáni Zsinat újításaiból annyit fogott fel, hogy meg kell fordítani az oltárt és magyarul kell misézni.

A *Magyar Kurír* cikke színvonalasan és részletekbe menően elemzi az európai egyházügyi szabályozásokat (ez leginkább a szerző, Szilvay Gergely újságírói kvalitásait dicséri), és az utolsó négy mondatban – mintegy „katolikus véleményként” – beidéz egy mondatot a sokat hivatkozott *Dignitatis Humanae*ből. A cikk első része jelen esetben kevésbé izgalmas, hiszen a szokásos érvrendszer – anglikán államegyház, görög diszkrimináció, többszintű szabályozás nemzetközi precedensei stb. – mentén halad, miközben elfelejteni látszik azt a tényt, hogy a bíráló egyfelől arra vonatkozik, hogy megkérdőjelezhető az egyházak *elismerésének módja* (ti. egy per definitionem közvetlenül választott és nem jogi értelemben objektív testület döntése nyomán történik), másfelől pedig arra, hogy a *támogatás* nem adott közhasznú tevékenység (pl. közoktatási intézmények üzemeltetése), hanem *ezen elismertségtől függően* oszlik szét. Azaz való igaz, hogy az anglikán egyház államegyház, de ugyanúgy semmilyen juttatást nem kap az államtól, mint a muszlim felekezetek, ahol pedig van támogatás, az általában a korábbi magyar szabályozás mintájára működő rendszerben valósul meg. Ugyanakkor a cikk vége igazán árulkodó: a püspöki konferencia hivatalos lapja tulajdonképpen semmilyen affinitást nem mutat aziránt, hogy a kérdés nem pusztán gyakorlati, hanem teológiai természetű is. Talán ezzel magyarázható, miért csak egyetlen mondatot közölnek – azt is mintegy kisszínesként – egy enciklikából. Pedig a valódi kérdés éppen az volna, hogy miképpen illeszkedik ez a törvény a katolikus társadalmi tanításba, amely szerint „Valamely nemzethez fűződő történeti és kulturális kapcsolatai alapján egy vallási közösséget az állam különleges elismerésben részesíthet: az ilyen elismerésnek azonban sohasem szabad más vallási csoportok *polgári* vagy társadalmi szempontú diszkriminációjához vezetnie” (*Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*. Szent István Társulat, 2007., 423. – kiemelés tőlem). Az erre való reakció azonban teljességgel elmarad.

A második eset alapja a magyar evangélikus egyháztörténetet kutató Dr. David Baer teológus levele, amellyel azon jobboldali vallásos

szavazókat szólítja meg, akik 2010-ben Orbán Viktorra szavaztak. A levél lényegi mondanivalója egy mondatban összefoglalható: a kormány intézkedéseinek – keresztény-nemzeti kommunikációja ellenére – semmi köze a kereszténységhez és a nemzeti érdekek védelméhez, sokkal inkább egy antidemokratikus tradíció részét képezik, amelyek az országot minimum kiszakítják az Európai Unióból, de inkább polgárháborúba vezetik. A levélre Márfi Gyula veszprémi érsek írt egy hosszú és meglehetősen tanulságos választ. A válasz három fő pontot tartalmaz: (1) a vallásszabadság nem sérül, mivel a parlament alkalmasabb az egyházak elismerésére, mint a bíróság, amely tele van kommunista funkcionáriussal, és különben is, a szabályozás csak a bejegyzett, ám valódi hitéleti tevékenységet nem végző egyházakat, valamint a támogatás mértékét érinti. (2) A modern Európában egy értékvesztett relativista álláspont mérkőzik a „keresztény Európával”, (3) az előbbi a nemzetközi nagytőkével szövetkezve csap le a keresztény-nemzeti értékeket védelmező Orbán-kormányra.

Nem gondolom, hogy érdemes lenne pontonként megvizsgálni Márfi érveit (csak érdekességként: egyazon mondatban hivatkozik „a nepáli lámára” – ti. egy Tanpai nevű nepáli származású szerzetesre, akit sokan megélhetési buddhistának tartanak – és ítéli el a megélhetési egyházakat), inkább az az intellektuális diszpozíció az érdekes, amiből írja a levelet. Márfi egyértelműen azt a II. Vatikáni Zsinat előtti katolikus önképet képviseli, amely az egyetlen üdvözítő egyház doktrínáját társadalmi gyakorlatra váltja, semmilyen problémát nem lát a nyílt politikai elkötelezettségben és a biztos tudás vindikálásában. Magától értetődően szólja le a Boszorkányszövetséget, mintha az nem ugyanannak az örök igazságnak a visszatükröződése volna, problémátlannak érzi a megkülönböztetett állami figyelmet, holott tudhatná, hogy a teremtett dolgok autonómiája a látható egyházat védi a politikai testtől és nem fordítva. Arról nem is beszélve, hogy a liberalizmus mint belső ellenség ellen harcoló kereszténység képénél kevés dolog állhatna távolabb a társadalmi tanításban megfogalmazott képtől, mely szerint az Egyház a „társadalom kovásza”. (Mártonffy Marcell, katolikus teológus, a PPKE oktatója, Jacob Taubes és Ghislain Lafont fordítója az egyetlen katolikus teológus, aki teológiai alapon szólt a törvényről. Ő szintén a teremtett dolgok autonómiája mentén, de egy ökumenikus egyház eszményét követve érvelt amellett, hogy az Egyház, amennyiben elfogadja a kevesek privilegizáltságát, egyszerre fogadja el önnön partikularitását és tér le valamilyen értelemben az autentikus krisz-

tusi útról. – Mártonffy Marcell: *Szegény ökumené*. Élet és irodalom, 2012. január 6.)

Kisebb részben a *Magyar Kurír* cikkének problémátlan látásmódja is, Márfi harcos fundamentalizmusa viszont tökéletesen példázza a mai magyar katolikus társadalompolitika tökéletes anakronisztikusságát: az 1948-tól 1989-ig tartó üldöztetés, illetve megtúrt állapot ahhoz vezetett, hogy a fél-feudális Horthy-korszak katolicizmus képe lett az élő önkép az Egyházban. A vasfüggöny okozta elszigeteltség ellehetetlenítette a „modern” katolikus gondolkodás megjelenését, így a XX. századi megújulás teljes intellektuális tárháza hiányzik a magyar katolikus gondolkodásból. A főpapság továbbra is ragaszkodik egy magyar államhoz kötött magyar Egyház képéhez, amely az örök ígét a magyar kultúra sajátosságain keresztül próbálja meg kifejezni, miközben a „magyar kultúra” már nem tekinthető olyan homogén közegnek, amely közvetítőeszköz lehetne az állampolgárok különböző rétegeiben megjelenő emberi valóságok felé. Szociológiai közhely, hogy a XX. század gyors és feldolgozatlan társadalmi mozgásai menthetetlenül szubkultúrákra tördelték a korábban az oktatási rendszer és a sorkatonaság által homogenizált nemzeti kultúrát, és mára nem létezik olyan nemzeti szimbólumrendszer, amely azonosulási pontot kínálhatna a társadalom valamennyi rétegének. A magyar katolikus egyház önértelmezése tehát a késő-császárkori Róma üldözött egyházának képére hasonlít, amelyben a széteső társadalom és a divergáló etnikai- és osztályérdekek egyetlen integráló ereje az Egyház volt. Ez az önkép azonban messzemenően hamis, hiszen az apostoli tanítás örök ugyan, ám kifejeződése koronként változik, ezért ha az Egyház nosztalgikus rajonsággal ragaszkodik egy rég letűnt kor társadalmi alakzatához, akkor nem a társadalom kovászaként, hanem legjobb esetben is csak egy politikai frakcióként működhet.